

Särtryck ur

CJP NYHETS BREV

Nr 48:2 December 2009

FOLKSAGANS KVINNOBILDER

Del 5: Konfrontationen med den Stora Modern

av Marie-Louise von Franz

Det är en stor glädje för oss att vi i detta och några följande nummer av CJP Nyhetsbrev kan fortsätta med Marie-Louise von Franz föreläsningsserie om folksagans kvinnobilder. I denna del, som hon kallat Konfrontationen med den Stora Modern, utgår von Franz från en rysk folksaga, Den sköna Vasilissa, så som den återges i Loepfe, W.: Russische Märchen. De tidigare avsnitten i denna serie finns på vår hemsida www.cjp.se.

Marie-Louise von Franz (1915-1998), under många år en av C G Jungs närmaste medarbetare, höll många föreläsningar vid CG Jung-institutet i Zürich som har blivit klassiska. Denna artikel är en redigerad version av anteckningar från en föreläsning hon höll 1959.

Det var en gång en köpman, som levde i ett fjärran kungarrike med sin fru och deras enda dotter, den sköna Vasilissa. När flickan var åtta år blev modern plötsligt mycket sjuk. Hon kallade Vasilissa till sig, gav henne en docka och sade: "Mitt kära barn, detta är mina sista ord. Glöm dem inte! Jag kommer snart att dö och jag ger dig min välsignelse och denna docka. Ha henne alltid hos dig och visa henne inte för någon. Om du kommer i nöd, skall du be henne om råd." Därmed kysste hon sin dotter och dog.

Köpmannen sörjde länge sin fru, men till slut beslöt han att gifta om sig och valde en änka med två döttrar. För hans dotter Vasilissa innebar inte det nya äktenskapet något gott, för hans nya fru var ingen god styvmor. Hon gav allt tungt arbete åt Vasilissa och hoppades att solen och vinden skulle förstöra hennes skönhet så att hon snart skulle se ut som en vanlig bondflicka. Men Vasilissa uthärdade allt utan klagan och för varje dag blev hon bara skönare, medan styvsystrarna i sin avundsjuka bara blev magrare och fulare, fast de satt med händerna i knät hela dagarna. Men dockan tröstade Vasilissa

och gjorde mycket av hennes arbete.

Så gick ett år och Vasilissa blev mycket omsvärmad, men hon vågade inte gifta sig före styvsystrarna, som ingen ville ha. En dag måste köpmannen resa till ett annat land. Medan han var borta flyttade styvmodern till ett hus vid randen av en stor skog. Just i den skogen stod ett litet hus i en skogsglänta, och där bodde Baba-Jaga. Baba-Jaga lät ingen komma i närheten och om någon gjorde det åt hon upp honom. För styvmodern stod det nya huset på alldeles rätt plats och ständigt skickade hon ut Vasilissa i skogen, men dockan hjälpte flickan att alltid komma välbehållen hem igen.

En höstkvald gav styvmodern de tre flickorna arbete att göra. Den ena måste sticka, den andra brodera och Vasilissa måste spinna. Sen släckte kvinnan elden och lät bara ett litet ljus brinna så att flickorna kunde se att arbeta. Sen gick hon till sängs. Ljuset brann och en av styvsystrarna tog sin sticka, stack in den i ljuset och släckte det med flit. Hon sade, att hon inte behövde något ljus för hennes stickor lyste tillräckligt och den andra sade, att hennes nål gav henne nog med ljus. Men de knuffade ut Vasilissa ur rummet och sade, att hon måste gå och hämta ljus hos Baba-Jaga.

Vasilissa gick in i sin kammare, gav som alltid sin docka mat och berättade att hon måste gå ut i skogen. Dockan sade, att hon inte skulle vara rädd, hon skulle bara ta henne med sig så skulle inget ont hända henne.

Fastän hon var mycket rädd tog Vasilissa dockan i sin ficka, korsade sig och gick ut i skogen. Plötsligt kom en vitklädd man ridande på en vit häst och därefter ljusnade det. När hon gått ännu en bit kom en rödklädd man ridande på en röd häst och så gick solen upp. Hela dagen och hela natten fortsatte Vasilissa att

gå genom skogen. På kvällen nästa dag kom hon till en liten stuga med staket av människoben. På hörnstolparna av ben satt det dödsfallar, dörregeln var en arm och i stället för lås var där en mun med grinande tandrader. Vasilissa var dödsförskräckt och stod som fastnaglad. Då kom plötsligt ännu en ryttare klädd i svart på en svart häst. Han satt av, öppnade dörren och försvann som uppslukad av jorden och sedan var allt svart som natten. Men snart började ögonhålor lorna lysa i skallarna på stängslet och i skogsgläntan blev det ljus som dagen. Vasilissa darrade av rädsla, men hon stod kvar för hon visste inte vart hon skulle ta vägen.

Sedan började det rassla i träden och Baba-Jaga kom farande i en mortel. Hon styrde med mortelstöten och sopade igen spåren efter sig med en kvast. När hon kom till dörren, snörvlade hon, skrek att det luktade och frågade vem som var där.

"Det är bara jag, kära mormor. Mina styvsystrar har skickat hit mig för att be om eld."

"Bra", svarade Baba-Jaga. "Dig känner jag. Stanna ett tag hos mig, så ska du få eld sedan."

De gick in tillsammans, Baba-Jaga lade sig och befälde Vasilissa att duka fram all mat som fanns i ugnen. Den skulle ha räckt för tio, men Baba-Jaga åt upp allt själv. Vasilissa fick bara en brödkant och en smula soppa. Sedan sade Baba-Jaga: "I morgon går jag ut och då måste du sopa gården, städa huset, laga maten, tvätta och sedan gå ut i ladan och skilja de dåliga sädeskornen från de andra. Allt måste vara färdigt tills jag kommer hem, annars åter jag upp dig."

När Baba-Jaga började snarka i sin säng gav Vasilissa sin mat åt dockan och berättade om det svåra uppdrag hon

CJP NYHETS BREV

ISSN 1652-2125

Utges av CJP Centrum för Jungiansk Psykologi AB två ggr/år (juni och december). Upplagga 5.000. Ansv. utgivare: Gunlög Raihle.

fått. Men dockan sade, att hon skulle äta sin mat själv och ingenting frukta, utan bara be sina böner och gå till sängs, för morgonen är visare än aftonen.

När Vasilissa vaknade tidigt på morgonen, lyste det ur ögonhålorna, den vita ryttaren red förbi och det blev dag. Baba-Jaga visslade och morteln, stöten och kvasten kom fram, den röda ryttaren kom ridande och solen gick upp. När Baba-Jaga försvunnit var Vasilissa alldeles ensam och undrade vad hon skulle börja med för att hinna göra allt arbete. Men allt var redan färdigt och dockan plockade just undan de sista dåliga kornen. Vasilissa sade att dockan räddat henne från en stor olycka och dockan svarade, att nu skulle hon bara laga maten.

När det blev kväll, dukade Vasilissa bordet. När Baba-Jaga kom, frågade hon om allt var färdigt och Vasilissa svarade: "Se efter själv, kära mormor."

Baba-Jaga tittade på allt och blev rasan-de eftersom hon inte såg några fel, men sade bara: "Ja, det är bra." Sedan ropade hon på sina trogna tjänare, som skulle mala hennes mjöl. Då visade sig tre par händer, som började mala. Baba-Jaga åt lika mycket som dagen förut och sade sedan att Vasilissa nästa dag skulle utföra samma sysslor men att hon också skulle rensa vallmofröna i ladan och städa undan avfallet, snyggt och fint.

Ännu en gång frågade Vasilissa dockan, som sade henne att göra precis som den förra kvällen och nästa dag gjorde hon allt vad Vasilissa skulle ha gjort. När häxan kom hem, såg hon efter hur det var gjort, ropade sedan på sina trogna tjänare. Tre par händer visade sig, de hämtade vallmofröna och pressade olja ur dem.

Medan Baba-Jaga åt stod Vasilissa bredvid henne. "Varför står du där och glor utan att säga ett ord?" frågade Baba-Jaga. "Kan du inte tala?"

"Om jag får lov, skulle jag gärna vilja fråga några saker," sade Vasilissa.

"Fråga," sade Baba-Jaga. "Men tänk på att alla frågor är inte kloka. Mycken kunskap gör en gammal."

Vasilissa sade, att hon bara ville fråga om de tre ryttarna. Baba-Jaga svarade, att den första var hennes dag, den röda hennes sol och den svarta hennes natt. Då tänkte Vasilissa på de tre paren händer, men vågade inte fråga mer utan var tyst.

"Varför frågar du inte om något mer," sade Baba-Jaga.

"Det räcker," svarade Vasilissa. "Ni sade ju själv, kära mormor, att mycken kunskap gör en gammal."

Då sade Baba-Jaga att det var klokt av henne att bara fråga om sådant som fanns utanför huset, men nu hade hon också några frågor. Och hon undrade hur Vasilissa hade kunnat klara av allt sitt arbete.

Vasilissa svarade, att hennes mors välsignelse hade hjälpt henne. "Jaså, är det så" sade Baba-Jaga. "Då får du se till att du kommer iväg, för i mitt hus vill jag inte ha någon välsignelse." Och hon knuffade ut Vasilissa ur rummet. Vid ytterdörren tog hon en av döds skallarna och gav till Vasilissa. "Här är elden till dina styvsystrar, tag med den hem," sade hon.

Vasilissa skyndade i väg. Nästa dags kväll kom hon hem. Hon ville då kasta bort döds skallen, men en röst inifrån den sade åt henne, att inte göra det, utan ge den till sin styvmor. Och eftersom det inte syntes något ljus i huset, gjorde flickan det.

För första gången var styvmodern och styvsystrarna vänliga när de mötte henne. De sade att de inte haft någon eld sedan hon lämnat dem och att den de fått av grannarna hade slocknat så fort den kom in i rummet. "Din eld kanske inte slocknar," sade styvmodern och tog döds skallen med sig in i rummet. Men de glö-

Vasilissa möter den vite ryttaren.
(ill.)

dande ögonen stirrade rakt in i hennes och döttrarnas ögon, ja rakt in i deras själ. De försökte gömma sig, men de kom inte undan de hemska ögonen, och på morgonen hade de alla brunnit till aska.

När dagen kom begravde Vasilissa döds skallen, läste huset och gick till staden. Där fick hon bo hos en ensam kvinna och där väntade hon på fadern. En dag frågade hon den gamla kvinnan om hon ville köpa henne lite lin, hon hade lust att spinna, för tiden gick långsamt utan arbete. Men tråden som Vasilissa spann blev så jämn och tunn och fin, som silkes-hår, och det fanns inte någon vävstol man kunde väva den på. Då frågade Vasilissa dockan om råd, och på en enda natt ordnade dockan en underbar vävstol. På våren, när väven var färdig, bad Vasilissa den gamla kvinnan att sälja den och behålla pengarna för sig själv. Den gamla

tog den till kungens slott och när kungen såg den, frågade han vad den kostade. Hon svarade, att ett sådant arbete inte gick att få för pengar, och att det var en gåva.

Kungen tackade henne och gav henne gengåvor. Men tyget var så fint att ingen skräddare kunde sy skjortor av det. Då kallade kungen på kvinnan och sade, att den som vävt tyget också måste sy skjortorna. Kvinnan berättade, att det var en ung vacker flicka som spunnit garnet och vävt tyget och kungen befallde att hon då också måste sy skjortorna. Vasilissa sydde ett dussin vackra skjortor av det. Den gamla bar dem till kungen och under tiden tvättade sig Vasilissa, kammade sitt hår, tog på sina bästa kläder och satte sig vid fönstret och väntade.

Till slut kom en tjänare från hovet och hälsade att hans majestät ville träffa den som sytt skjortorna, för han ville egenhändigt belöna henne. Vasilissa följde tjänaren till slottet. När kungen fick se henne, blev han intagen av kärlek till henne och sade, att han inte ville skiljas från henne, hon skulle bli hans gemål.

Han tog hennes händer och satte henne på tronen och samma dag förmäldes de. Strax därefter kom Vasilissas far hem från sin resa. Han gladdes storligen åt hennes lycka och han fick hädanefter bo på slottet hos sin dotter. Vasilissa hämtade sedan också den gamla kvinnan till slottet. Och dockan behöll hon hos sig till livets slut.

Denna saga är mycket rikare än andra versioner av Askungesagan. Särskilt viktigt är motivet med dockan och den mångsidiga skildringen av modersproblematiken. *Dramatis personae* är köpmannen, hans fru och hans dotter. Hustrun dör när dottern är åtta år.

I flera folksagor är en ålder på fjorton, femton år betydelsefull för en flicka, det är övergångsåldern då den egentliga barndomen tar slut. I den här sagan börjar den vanskliga pubertetsutvecklingen tidigare, eftersom modern blir ersatt av en styvmor. Det är inte lätt att säga hur gammal Vasilissa då var. Före dramat i Baba-Jagas stuga ligger ett år tillsammans med styvmodern och det berättas att fadern hade sorjt sin döda hustru länge. Men vad betyder egentligen länge? Det kan hända att Vasilissa hade hunnit bli tolv eller tretton år innan hon skickades ut i skogen. I sagorna representeras dominanterna i det kollektivt medvetna nästan alltid av mäktiga personer, men här har vi att göra med en borgerlig medelklass. Alltså kan vi anse Vasilissas far vara en symbol för en ordinär kollektiv attityd. Han spelar ingen betydande roll, han är varken god eller ond och framträder bara i sagans början och slut. Dramat utspelar sig inom ett feminint revir. Plötsligt dör köpmanshustrun. Det faktum att hon saknar namn visar att hon företräder en i hela landet vanlig feminin persontyp. Kvinnor som under olika former lever ett alldeles vanligt liv finns överallt. Men

här inträffar plötsligt en olycka, livet störtar samman och något magiskt tillkommer genom moderns välsignelse och den hjälpsamma dockan.

I en tysk askungeversion dör modern och blir begravd. På hennes grav växer ett träd, där det sitter en fågel. Därifrån hörs en röst som blir till tröst för flickan, och från trädet kommer allt vad hon behöver. I en irländsk version hittar flickan en trefärgad katt, som ger henne allt. Det gemensamma motivet är att efter den positiva modersgestaltens död blir något överkligt, något numinöst kvar. Man kan kalla det moderns ande eller en fetisch i vilken moderns goda ande bor. Hos primitiva folk bor anfäders andar ofta i fetischer, som t ex en gryta eller en mask och därifrån ger de hjälp och bistånd. Ett omedvetet innehåll som i drömmen visar sig i mänsklig gestalt är nära en möjlig integrering på medveten nivå, d.v.s. det är möjligt att få kontakt med det, och man kan anta att drömmaren redan på ett ungefär vet vad det handlar om. Men om det hörs en opersonlig, hemsk röst kan man nog anta att den som drömmer ännu inte kan handskas med det som rösterna representerar. Det är något fjärran och ganska autonomt och därför ännu omöjligt att integrera i det medvetna.

När en arketyrisk gestalt dör, är det bara en sorts förändring eftersom arketyper faktiskt inte kan dö. De är helt tidlösa, instinktiva, ärvda dispositioner och de kan förlora en av de symboliska former de visar sig i och anta en annan. Om de inte återkommer i sin mänskliga gestalt, betyder det att de inte längre kan integreras i det mänskliga livet i just den formen.

I vår saga dör den positiva moderliga arketypens gestalt, men dockan, som representerar moderns väsen, inte hennes mänskliga gestalt, blir kvar hos flickan. De flesta flickor med ett gott förhållande till sin mor identifierar sig med henne, och särskilt i den tidiga barndomen spelar de hennes roll gentemot sina dockor. Barnet talar till sina dockor och låter precis som modern, t o m tonfall och ord är moderns. Många kvinnor med ett positivt moderskomplex ordnar senare linneskåp, matlagning och barnuppfostran efter mottot ”så gjorde alltid mamma”. Det garanterar en viss kontinuitet i livet men har en nackdel: den kan bli en bindning som hämmar dotterns individuation. Modern förmedlar en positiv kvinnlig typgestalt, inte en individuell, och dottern kan då få svårt att förverkliga sådana egenskaper som är anorlunda moderns.

Modern dör och det är det symboliska uttrycket för att dottern måste uppge denna identitet, låt vara att en grundläggande positiv relation består. Därför är moderns död här början på dotterns individuationsprocess. Då märker hon att hon skulle vilja vara en positiv feminin varelse i överensstämmelse med sin egen natur, men då måste hon också anstränga sig för att hitta den. Den arkaiska mor-dotter identiteten har brutits och det ger upphov till ett kritiskt läge. Här ligger en av den feminina psykologins stora problem, ty kvinnor har i högre grad än män en tendens att identifiera med anhöriga av sitt eget kön och att framhärda i denna arkaiska identitet, vilket kan vara en bakomliggande orsak till den elakhet som kvinnor anses visa mot varandra. Eftersom bö-

jelsen för identifikation är så stark, blir kompensationen också kraftfull och driver dem att tala bakom ryggen på varandra. Så länge de är omedvetna om sin egen unika personlighet, måste de ta till sådana medel för att frigöra sig från varandra. Den döda moderns ande lever således vidare i dockan.

Barnets fantasier om egna barn projiceras ofta på dockor, men det är inte dockans enda funktion. I den tidiga barndomen blir den också ett slags gudomlig skyddsande. Ofta kan små barn mellan ett och ett halvt och fyra år inte somna om de inte har sin tvättlapp, sin teddybjörn eller någon annan fetisch på kudden. Den måste finnas på sin bestämda plats annars kommer inte sömnen och barnet är utlämnat

Vasilissa möter den röde ryttaren.
(ill.)

åt nattens färor. Den är som dockan, inte barn till ett barn, utan snarare barnets gud. Den påminner mycket om stenålderns besjälade stenar och andra ting. Människor gjorde på den tiden vad vi kallar caches eller ”gömmor” och i Schweiz har man funnit några sådana. Man gjorde en grop i jorden och lade dit stenar av en särskild form. Många gånger hade man målat eller ristat på stenarna och de bevarades nu i något som kunde liknas ett bo. Platsen var hemlig, den var en symbol för en människas dolda, personliga livskraft. Urinvånare i Australien har ännu idag sådana gömmor, där de gömmer sina sk Churingas.

De här magiska föremålen förkroppsligade alltså en högre makt och var samtidigt en garanti för överlevnad. Med modernt språk skulle vi säga att de förkroppsligar Självvet, det unika hos en människa, men också evigheten och det överpersonliga mänskliga livets hemlighet. Något liknande representerar väl den magiska dockan i vår saga.

Man måste förstå att bilden av Självvet (dockan) bygger på hur modern upplevts. Det förklarar nämligen svårlosta problem som jag den

sista tiden konfronterats med i min praktik. Jag har analyserat mödrar som inte kunde lossa banden till sina döttrar och döttrar som inte kunde göra sig fria från sina mödrar. Det uppstod ideliga uppträden. Även om dottern gifte sig blev ingenting bättre, det ömsidiga beroendet fortsatte.

I livets andra hälft har modern svårt att göra något av sin egen kreativitet. Hon vet ofta inte varför, men någonstans har det hakat upp sig. En av dessa mödrar drömde att hon såg en stor potatis och på den växte en mindre. Där potatisarna växte ihop fanns en pinne och omkring den slingrade sig en liten orm. Den hade vingor och på huvudet en krona som strålade av ljus. Det var en mycket anslående bild av, i sista hand, ett slags livsträd, men de båda potatisarna befann sig nere i jorden. I sitt medvetna grämde sig modern över sina problem med dottern som hon tyckte valt fel väg i livet, och hon försökte jämt och ständigt förklara det för henne.

De båda talade och grät tillsammans, men det ledde ingen vart. Det var något som inte stämde här. Visserligen växte livsträdet, men potatisarna låg fortfarande hopväxta i jorden. Den arkaiska identiteten hos mor och dotter var så stark att det nästan krävdes övermänskliga ansträngningar för att bli fria från varandra. Båda måste bli fullt medvetna om sin egen person. Modern måste återkalla allt hon hade projicerat på sin dotter.

Man hör ofta att mödrar ”slukar” sina söner, men mödrar är ofta mycket hårdare bundna till sina döttrar. Det är ett naturfenomen, ett typiskt feminint problem.

Det är i allmänhet under livets andra hälft som individuationsprocessen inleds. Den kan börja tidigare om utvecklingen störs eller av en del andra skäl. Man kan alltså inte hålla sig till några regler. Ödet går sina egna vägar och mycket ofta måste mycket unga människor assimilera vissa av individuationsprocessens aspekter under första hälften av sitt liv.

I vår saga har den arkaiska identiteten mellan mor och dotter övervunnits. I samma ögonblick som Vasilissa får den magiska dockan av sin döende mor börjar hon utveckla fröet till sin egen personlighet, även om man inte anar hur den i framtiden kommer att se ut.

Köpmannen gifter sig så med den hemska kvinnan, som har två döttrar. Tre svartsjuka häxor som plågar flickan. Att pärlan ligger hos draken och omvänt är ett arketyriskt motiv, och de två hör alltid ihop. Efter den första intuitiva upplevelsen av Självvet blir man ofta ett offer för mörker och tomhet. När en hjälte föds inträffar det ofta ett fruktansvärt mord, som t ex mordet på de oskyldiga barnen i Betlehem vid Kristi födelse. Genast framträder någon förintande makt för att utsläcka det inre skeendet. Det kan verka som om Självvet redan från första början gör upplevelsen svår och dåligt anpassad till omgivningen. Den omedvetna, instinktiva ordningen störs och det är som när en fårehjord inte kan tåla att ett av fåren vill gå sin egen väg.

När man analyserar en medlem av en familj råkar ofta hela familjen i gungning. Eftersom vi också är flockdjur bär vi med oss konflikten

mellan å ena sidan trögheten hos dem som vill stanna i tryggheten och, å den andra, det störande inslaget från dem som anar eller ser möjligheten av att bli sig själva. En kvinna som berörs av den första aningen av sitt Själv angräps genast, inte bara utifrån av sin styvmor, utan också i sitt inre, d v s av trögheten i den gamla kollektiva bilden av kvinnlighet, den regressiva tröghet som alltid lockar oss tillbaka till den bekväma, invanda vägen. Som i andra askungesagor beskrivs styvsystrarna som lata och Vasilissa måste utföra ett fruktansvärt hårt arbete, exempelvis att skilja sädeskornen åt. Konflikten mellan den röst som uppfordrar oss till övermänskliga ansträngningar och önskan att gå den banade vägen ligger, när allt kommer till kritan, hos oss själva.

Så fort köpmannen lämnat landet flyttar styvmodern med dottrarna till en plats nära skogen, d v s hon avviker från det mänskliga sättet att leva till gränsen för en vegetativ omedvetenhet. Kvinnor har en märkbart större förmåga till ett vegetativt liv än män, särskilt om de inte har någon stark animus. De kan leva som små plantor i tio eller tjugio år utan vare sig negativa eller positiva upplevelser, de bara existerar. En typisk form av omedvetenhet och regression hos kvinnor är att begränsa sig till de dagliga rutinernas trygghet och bekvämlighet. Det är det man kallar kvinnans konservativa attityd. Där finns inga konflikter men heller inget liv. Visserligen har styvmodern en klar avsikt att göra sig av med Vasilissa, men hon flyttar bara till skogsgränsen och hoppas att allt sedan skall sköta sig självt. Hon hoppas att Baba-Jaga skall äta upp Vasilissa. Baba-Jaga i sin tur verkar i första hand ond, men när hon hör att flickan är en "välsignad dotter", säger hon bara att hon inte vill ha henne i huset längre. Hon är på något märkligt sätt inte helt igenom ond, faktiskt t o m hjälpsam. Hon ger på ett utmärkt sätt en bild av den Stora Modern i hennes dubbla aspekter.

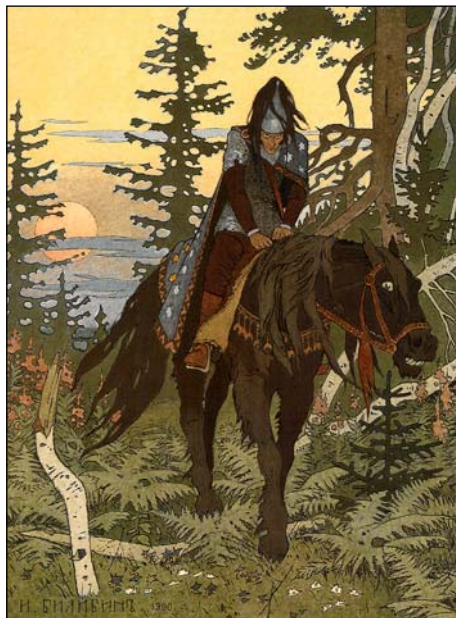
Det finns en rysk saga som heter Jungfrutsaren. (Russische Märchen, 41 (Jena: Diedrichs, 1921). Där bor Baba-Jaga i ett litet runt hus, som står på hönsfötter. Om man vill komma in måste man uttala en trollformel. Tsarens son kommer dit och finner henne påtände i askan med sin långa näsa. Hon kammrar sig med långa, kloliknande naglar, vallar gässen med sin blick och säger till den unge hjälten: "Mitt kära barn, har du givit dig in på detta äventyr med eller mot din vilja?"

Här ser vi ett av moderkomplexets fula tilltag gentemot en man. Det ingjuter tvivel, tvingar honom att fundera över om det inte vore bättre att välja en annan väg och så förlamas han. Men den här berättelsens unge man säger att hon inte borde fråga en hjälte om så mycket utan i stället ge honom att äta och dricka. Får han inte det, tänker han döda henne. Efter det ger Baba-Jaga honom en härlig måltid och ger honom goda råd, och det fungerar. Alltså är det den unge mannens inställning som avgör om hon är god eller ond. Hon försöker att göra honom infantil, men när hon ser att han är vuxen hjälper hon honom.

Baba-Jaga representerar en arkaisk gestalt där ljus och mörker ännu inte är åtskilda. Hon är uppfylld av förstörelsens makt, av förtvivlan och kaos, men samtidigt är hon en hjälpsam

naturmakt. Hennes gudomliga status framgår tydligt av att hon har tre ryttare till förfogande, "min dag", "min natt" och "min soluppgång". Hon är en kosmisk gudom. Hos henne finns också dessa tre par händer, denna outsägliga, fruktansvärda hemlighet som ingen vågar fråga om, kanske mysteriet med förgängligheten och döden. Baba-Jaga sitter i en mortel, styr den med mortelstöten och, som det anstår en häxa, utplånar spåren efter sig med en kvast.

Häxor i människogestalt gör detsamma, inte minst med hjälp av den famösa hysch-hyschtekniken: "För Guds skull, säg inte att det är jag som har sagt det!" I den grekiska filosofin heter det: "Naturen älskar att gömma sig". Mortlar och mortelstötter har jag inte mött i några andra sagor om häxor. Jungfru Maria kallas nådens käril och den heliga Graal tillskrivs henne. Baba-Jaga har också ett runt kärl och däri stöts också ämnen till pulver, d v s reduceras till sin grundsubstans. Sökandet efter en sista byggsten har alltid sysselsatt forskare, särskilt naturvetenskapare. De gamla alkemisterna trodde, liksom våra moderna fysiker, att allt har ett gemensamt grundmaterial och av det byggs allting upp.

Vasilissa möter den svarte ryttaren.
(ill.)

Man skulle kunna säga att detta är Guds egen hemlighet. Det skulle kunna var det material som han byggt upp vår verklighet av, och därför menar många att det i sig är gudomligt eller att det gömmer en gudomlig hemlighet. Innan man kunde klyva atomer, trodde man sig få fram detta stoft genom förbränning och sedan kalla askan för grundmaterial. I en mortel kunde man också stöta något till ett fint pulver och på detta projicerades sedan idén om prima materia, alltings urelement. Man hoppades att med hjälp av dessa två procedurer kunna lösa hemligheten. *Tero* är latin och betyder finfördela, mala, och det finns en intressant förbindelse mellan detta ord och det kyrkliga *contritio*, d v s förkrosselse. När man blivit medveten om sina synder, står man inför ånger och botgörelse. Men om synderna gör att man känner sig så totalt tillintetgjord att man inte är annat än stoft och aska, befinner man sig

i ett tillstånd av *contritio*, den allra djupaste ånger och den ger syndernas förlåtelse. Den är ett förverkligande av skuggan och den går så djupt att man inte kan finna ord för den. Som alla mycket svåra situationer har denna en förtjänst. Man har kommit så djupt som det bara går. Här är vändpunkten. Jaget med sin felaktiga attityd kommer inte längre, utan måste låta sig transformeras.

Baba-Jaga har verktygen som krossar, mortel och mortelstöt. Hon symboliserar därför den livsmakt som genom sin yttersta sanning leder människan till hennes egen innersta sanning. Hon har också en arkaisk förbindelse med döden. Många människor lyckas hålla sig en bit ovanför hennes mörka domän och når först inför dödens ansikte fram till en total förkrosselse. Vi är som korkar. När Gud inte trycker ner oss för hårt simmar vi på ytan, men när döden närmar sig slutar vi plötsligt och sjunker ner i en mer äkta verklighet. När döden är nära ändrar sig Baba-Jagas ansiktsuttryck, för första gången känner människan sig lugn och trygg och den egoistiska rastlösheten är borta. Baba-Jaga är alltså en dödsdemon som bär med sig den slutliga förintelsen. Men hon är också den stora alkemisten som reducerar det oväsentliga till något väsentligt. Tidigare har jag talat om naturens hämnande funktion, om gudinnan Themis eller Nemesis och om naturen som sanningens och rättfärdighetens ande, som på sitt sätt mal fram människans innersta substanser.

I vår saga lägger sig Baba-Jaga att sova och låter flickan skilja de angripna sädeskornen från de friska. Det är ett motiv som återkommer i många askungesagor, så också i "Amor och Psyke". Det är en vanlig uppgift för myternas hjältinnor. Att skilja agnarna från vetet är ett arbete som kräver tålmod, det kan man inte göra med fart och geist. Skilja ut heter på grekiska *krino* och därifrån kommer vårt "diskriminera", d.v.s. att åtskilja. Det är ett sorgfälligt, enahanda arbete, ett differentierande som dock inte följer den maskulina logosprincipen. Konfronterad med kaos gör logosprincipen först ett hårkors som på ett teleskop, ett sorts koordinatsystem.

Detta är logosprincipens överlägsna, fågelperspektiviska arbetsmetod. Den feminina principen har däremot sitt eget sätt att vinna klarhet. För kvinnor är det viktigt att gå in på detaljer, t ex för att ta reda på hur och var ett missförstånd har uppstått. Genom att länge och noga studera alla detaljer kan man se kornen som ett helt. I en bekymmersam relation måste man oupphörligen göra så. Det kan verka långtråkigt och småpetigt, fast utan alla de små detaljerna kan man sällan arbeta sig igenom ett psykiskt problem. Men ofta förblir kvinnor en smula oprecisa. På så sätt kan de skapa ett sorts förhåttat kaos så att man till slut vet varken ut eller in.

Låt mig ge ett exempel. En flicka hade ett par skidpjäxor som hon inte kunde använda. Hennes mormor ville ge dem åt hennes syster. Då kom sonhustrun och provade dem, men de var för stora. Den gamla föreslog henne att ta ett par sockor i dem, men de var ändå för stora. Då trodde mormodern att sonhustrun inte ville ha dem, och sade till den andra flickan att hon kunde ta dem. Men då var de redan borta. Son-

hustrun hade trots allt tagit dem! Det blev ett rejält familjegräl och sonen måste ställa upp och försvara sin hustru därför att dessa damer inte brytt sig om att göra klart för varandra, hur de ville ha det.

Likadant gör kvinnor ofta i penningaffärer och så åstadkommer de det omtalade kaoset. Då är det alltid kvinnans häxskugga som är i farten. För att bli medveten måste en kvinna lära känna sig själv och sina positiva och negativa reaktioner och veta vilka uttryck de tar sig, och inte ställa till med en sådan orede.

När häxan ger Vasilissa den här uppgiften, säger hon med det att flickan inte står under hennes makt om hon klarar av att skilja detaljerna åt. Så fort en kvinna drabbas av ett liknande öde måste hon fråga sig själv hur det kommer sig. Hon kommer då att upptäcka en tendens att både vilja äta kakan och behålla den. Hon vill gärna ha skidpjäxorna, men hon vill inte behöva tacka sin svärmor för dem. Hon säger att de inte passar, men tar dem ändå. Det är skuggans verk.

Studerar man sagans text noggrant märker man att sädeskornen står i en nära relation till den underjordiska moder gudinnan. Hon är bl. a. en symbol för de dödas själar och förfädernas andar. I det gamla Grekland brukade det stå krukor vid hemmets hård och de var fyllda med en sorts fikonmos, med sädeskorn och några andra tillsatser. Krukorna symboliserade underjordens sköte, sädeskornen de döda som likt säden vilade i jorden för att återuppstå på våren. De döda eller andarna kallades *demetrioï*, ”de som tillhör Demeter”, och de vilade liksom säden i gudinnans sköte. Vid en fest som firades ungefär vid samma tid som Alla Helgons dag hos oss, tog man locken av krukorna och trodde sig därmed ha öppnat underjordens port. Man sade att kosmos var öppet. I tre dagar levde de döda med de levande. De kom från Hades och gick runt i hemmet som då var fullt av spöken. De deltog i måltiderna och fick alltid sin del av maten. Efter tre dagar drevs de tillbaka igen med hjälp av olivkvistar och vigvatten. Man sade att nu fick de vara nöjda och återvända till sin värld. För att de inte längre skulle störa de levande lade man locken på krukorna igen. De dödas andar, det är de som bor på andra sidan och de står ofta för det omedvetnas innehåll.

Vallmofrön har också något med de dödas värld att göra. De är näringsrika och de befämjar insomnandet (opium). Haschisch och andra droger anses ju i primitiva folkskikt kunna ge kontakt med det hinsides, precis som en del andra gifter. Vallmofrön har alltså ett samband med det mystiska nersjunkandet i underjorden och möjligheten att få veta något om dess hemligheter. Djupast sett har säden något med liv och död och transformation att göra.

Denna metafor påminner naturligtvis om de bibelord, där Jesus talar om sädeskorn som faller i jorden och ger flerfalt igen. Alkemisterna säger att retorten öppnas vid en viss tidpunkt under framställandet av de vises sten. Då strömmar det ut en omskapande kraft från stenen och all metall som nås av den förvandlas till guld. De vises sten framställs alltså i ett kärl, och inne i dess mörker upplöses den för

att senare återuppstå. Detta påminner om det psykologiska faktum att det uppstår en djupgående inre effekt hos en människa som nått fram till en medveten positiv relation till sitt eget inre. Konfucius sade att när en högsint person sitter i sin kammare och har de rätta tankarna och skriver det som är rätt, hörs han tusentals mil omkring. Den taoistiske filosofen Chuang-Tse förklarar att så länge härskaren försöker göra det rätta, ta sitt ansvar och stifta goda lagar, skadar han sitt land. Men om han drar sig tillbaka och i sitt inre inriktar sig på det rätta, löser sig landets problem av sig självt.

En annan variant är Chuang-Tses berättelse om den gula jordens härskare, som gick till urdimman, dimmans ande, och frågade hur han skulle göra det rätta för både folket och sig själv, så att folket i hans rike inte skulle bli svikna och alla skulle ha nog att äta. Dimmans

Att skilja agnarna från vetet är ett arbete som kräver tålmod, det kan man inte göra med fart och geist. Skilja ut heter på grekiska ”krino” och därifrån kommer vårt ”diskriminera”, d.v.s. att åtskilja.

ande sade bara: ”Jag vet inte, jag vet inte.” Då lämnade härskaren av den gula jorden sitt rike, satt i tre månader på golvet i en hydda och vände sedan tillbaka till dimmans ande och sade: ”Får jag i all ödmjukhet fråga dig, hur jag skall komma tillräta med mig själv?” Dimmans ande svarade att han inte skulle tänka så mycket på att bringa saker och ting i ordning i den yttre verkligheten. (Dschuang-Dsi, Das ware Buch vom sudlichen Blütenland. Utg. Wilhelm, R. (Jena: Diederichs, 1923).

Sedan frågade härskaren: ”Och naturen?” Dimmans ande svarade: ”Ni tror att naturen går mot sitt slut, men den är först i början. Ni tror att naturen står vid målet, men den har långt kvar. Ni tror att naturen har givit allt, men den har mycket mer att ge.” Sedan fortsatte han: ”Jag vill inte gärna tala med er dödliga, ni försvinner, ni dör. Jag är ensam, jag är evig.” Och han vände sig bort från härskaren av den gula jorden.

Dessa föreställningar bygger alla på hemligheten att när vi till slut står nära något universiellt eller känner oss som ett med naturen, tycks också allt yttre vända sig till det bättre. Jung har betecknat detta som synkronistiska händelser. (Jung, C.G., ”Synchronizität als Prinzip akasaler Zusammenhänge”, Gesammelte Werke, bd 8.)

Människor blomstrar i närheten av en kvinna som är vän med sig själv, eftersom hon har något av den gudomliga moderns förmåga att få säden att växa. Men om hon inte har en god kontakt med sitt eget inre, utgår något av He-

kates dödliga kraft från henne och livlösheten ligger tung över hennes omgivning. Det är intressant att konstatera att hennes förhållande till sig själv påverkar omgivningen i mycket högre grad än hennes handlingar. I ett hem där modern skriker att alla kan dra åt helsicke, kan barnen se glada och lyckliga ut, eftersom denna kvinna på sitt sätt motsvarar sin Tao. Hennes äkthet ger barnen en positiv livsinställning, en trygghet, även om hon kallar dem för förbaskade odjur.

Askungens uppgift är kvinnans. Hon ska tränga djupt ner till dessa hemliga, tyst verkande ”frön” och föra in medvetenhet. Om hon kan ta sig in i detta land och där kan skilja på gott och ont, då åstadkommer hon något som motsvarar det hjältarna utförde, de som kämpade mot drakar, grundlade nya städer och räddade sitt folk från undergång.

Naturligtvis kan det vara svårt att urskilja exakt var gränslinjen för ens eget ansvar går. Här befinner man sig på en förrädisk gränslinje där man inte får ta en millimeters felsteg. Man måste avgöra saken individuellt och inom sig själv, finna gränslinjen utan att ge vare sig den ena eller den andra sidan ett enda gram för mycket eller för lite. Det gäller att nå ner till botten, att bli medveten om situationen och förstå innebörden och vilka effekterna kan bli. Att skilja kornen åt kräver både självdisciplin och rationalitet, och att ägna sig åt detta under en lång tid är kvinnans hjältedåd. Det är ett arbete som stärker medvetenhet och ansvars-känsla. Djävulen finns ju alltid där och viskar att det alls inte beror på en själv, eller att det säkert inte finns några svarta frön i just den högen – och så är olyckan framme!

Här följer nu en fritt återgiven Grimm-saga som heter ”Fru Trude”:

Det var en gång en liten flicka, som var mycket olydig och aldrig lyssnade på sina föräldrar. De bodde nära en skog och föräldrarna hade förbjudit henne att gå in i skogen och absolut inte till fru Trudes stuga, för det var livsfarligt. Vid första tillfälle smet flickan naturligtvis hemifrån och gick dit. Vid grinden mötte hon en svartklädd man, i trappan en i gröna kläder och då hon kommit upp en i röda. De gick hastigt förbi henne och så kom hon in i fru Trudes rum. Där satt den gamla häxan med sin stora näsa vid spiseln. Flickan ryste till lite men frågade: ”Fru Trude, vem var en svarte mannen?” Häxan sade: ”Åh, det var sotaren.” – ”Och vem var den gröne?” – Fru Trude svarade: ”Åh, det var jägaren.” Sedan frågade flickan efter den röde mannen och fick till svar att det var slaktaren. Efter det sade flickan: ”Jag tittade in genom fönstret, men såg dig inte. Jag såg bara djävulen med ett brinnande huvud.” – ”Åh,” sade fru Trude. ”Då har du sett häxan i hennes rätta gestalt. Jag har väntat på dig länge och nu skall du brinna vackert åt mig.” Hon tog flickan, förvandlade henne till ett vedträ och kastade in henne i elden. När elden brann skönt, satte hon sig vid den, värmdes sig och sade: ”Den ger ett gott och klart ljus.”

I Vasilissa-sagan var de tre männen vita, svarta och röda och här är de röda, gröna och svarta. Den svarte mannen är naturligtvis djävulen, som ofta också uppträder som den gröne jägaren i sagorna, och den röde är en annan gestalt han brukar anta. Dessa tre hör alltså till fru Trudes hushåll, tre av djävulens aspekter. Fru Trude, eller den stora modergudinnan, lever ofta i nära förbindelse med underjordens mörka gudom – hos oss är det med djävulen och vi ser honom ofta i en sådan triadisk form. I vår kultur kompenserar denna en övre trefaldighet. Liksom jungfru Maria är den kvinnliga gestalten vid sidan av den övre triniteten, som ju består av Gud Fader, Sonen och Den helige Ande, så finns det en undre fyrfald med fru Trude och djävulens tre aspekter. Underjordens gudomliga helhet mot den andligt positiva och gudomliga helheten.

I Vasilissa-sagan visar de tre paren händer synbarligen mot någon liknande hemlighet, på den nära förbindelsen mellan modergudinnan och potentialen för det onda, det som vi kallar djävulen, som bor i varje människa.

Om man tolkar Baba-Jaga som en personifiering av det vi kallar "naturen själv", moder natur, kanske man kan säga att händerna representerar den obegripliga grymheten, som vi ibland kan uppleva i mötet med den amoraliska naturen. Djuren äter varandra, fast vi i regel föredrar att inte se det. Alla har väl också upplevt hur hemskt det är att se hur naturen behandlar sina barn, att se hur en människa långsamt förtärs av cancer eller någon annan sjukdom. Inte den mest sadistiske plågoande, ingen psykisk torterare skulle kunna fantisera ut hur djur långsamt skall kunna plågas till döds lika skickligt som naturen kan. I skogen eller i bergen kan man få se en råbock släpa sig fram med en cancerliknande svulst, bortjagad av de andra rådjuren. Man kan se honom falla omkull, resa sig och släpa sig fram ytterligare ett par steg.

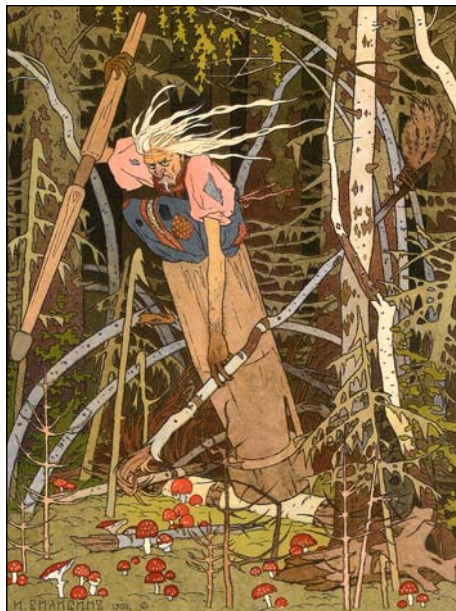
I veckor kan det fortsätta så tills han, tack och lov, inte orkar komma på benen mer. Eller en räv som äter på en svan som frusit fast i isen och som i timmar kämpar emot med sin enda vinge innan en människa händelsevis kommer förbi och ger den nådastöten. Vem bär ansvaret? Det är dessa naturens färor som ingen vill acceptera och helst inte tala om. Och den här flickan tycks ana vad som är klokt och sunt. Det hjälper inte att fråga och det finns inga svar. Vi kan förbanna gudinnan, men det är lönlöst, och vi kommer nog aldrig att förstå varför det är så. Det är Baba-Jagas avgrundslika skugga, något man bara kan betrakta med skräck och med förfäran vända sig bort från.

I samlingen *Deutsche Märchen seit Grimm* finns det en saga som heter "Waldminchen" (Skogsfrun) och den skildrar en något mildare form av fru Trude. Också här säger föräldrarna till sin egensinniga lilla flicka att Skogsfrun kommer och tar henne om hon inte lyder. Flickan retas med de andra barnen i skolan och kan då vara riktigt elak. En dag kommer också en grön gammal kvinna ut ur skogen och tar henne, släpar in henne ibland träden till en skara snälla barn som plockar blommor och leker förnöjsamt. Skogsfrun säger till flickan att hon måste stanna, att hon skall lära sig att uppföra sig rätt och att hon nu skall sköta sig

och leka med barnen. Flickan blir rädd, men tar sig samman, leker med barnen och har en trevlig dag. De får god mat och Skogsfrun tar väl hand om dem.

Men nästa morgon börjar flickan med sina elakheter igen och de andra barnen beklagar sig. Då tar Skogsfrun henne och låter henne malas i en av sina tre vattenkvarnar. Också här finns det män med, den stora gudinnans maskulina följeslagare, det är de som kastar henne i kvarnen. Hon mals sönder i små bitar och kommer ut på andra sidan som en gammal puckelryggig gumma. Skogsfrun säger: "Vad som är gammalt skall bli ungt och vad som är ungt skall bli gammalt." När flickan ser sig i spegeln blir hon alldeles förtvivlad, men på detta sätt måste hon förbli en lång tid. När hon lärt sig sin läxa, blir hon mald en gång till, men åt motsatt håll, och blir ung på nytt.

Då kommer flickans far. Hans förtvivlan över sitt förlorade barn har gjort honom gammal och han mals i föryngringskvarnen. Sedan går de hem tillsammans, flickan har blivit snäll och det blir en bra kvinna av henne. (Se Birkhäuser, S.: *Modern i saga och verklighet*, sid 272)

Vasilissa möter Baba-Jaga.
(ill.)

Här har naturgudinnan en kvarn, ungdomens och ålderdomens kvarn, en skonsammare bild av livet och döden. Gudinnan är tidlös, på andra sidan tiden, hon är den stora trollkvinna som förlämnar ungdom och ålderdom åt människorna. Om man jämför de tre flickornas öden (Vasilissas, flickornas i fru Trude och Waldminchen) ser man att det beror på den besökandes attityd vilka sidor naturgudinnan visar. I "Fru Trude" var flickan en naiv och enfaldig liten unge som blev dödad. I "Waldminchen" blev hon bara bestraffad, men Vasilissa gör det rätta och får hjälp.

Moder naturens sätt att vara beror således också på människorna. Det är intressant att se att omogen nyfikenhet ses som något så ytterst destruktivt. Såvitt jag vet bestraffas mäns nyfikenhet sällan i myter och sagor, men kvinnors medför åtskilliga olycka. Att Vasilissa

inte frågar om de tre handparen räddar hennes liv. Barnet i "Fru Trude" snokar i hemligheter som man inte skall veta något om.

Att döma av denna saga är nyfikenhet en vanlig egenskap. Den finns som en vanlig tendens hos den mer lågtstående sidan av kvinnans skugga – hur många kvinnor läser inte i hemlighet sin mans korrespondens? – och dess konsekvenser är fruktade. Men bakom finns tydligen också ett odifferentierat kunskapsbegär som kan få väldigt negativa konsekvenser, t.ex. i form av "vetenskaplig" forskning som blivit autonom och omänsklig. Den har lett fram till de medicinska missförhållanden som diskuteras så flitigt idag, men också till ensidigt rationella samhällsteorier som riskerar att reducera människan till ett statistiskt nummer och kanske till försökskanin för orealistiska ytterligheter. För att inte tala om hur vetenskapen har använts för att utveckla fruktansvärda vapen. Enbart kall logik leder till att den enskilda människan förlorar sitt värde. Men trots riskerna kan vi inte avstå från att söka kunskap.

De tre paren händer är ingen hel person, varken hjärta eller huvud finns att se, man kommer att tänka på någon sorts automatiskt förlopp. Det förefaller mig som om just detta, att stå för och komplettera med det personliga perspektivet, skulle vara en uppgift för dagens kvinnor.

Vad vi kallar "urskilning" har inget inflytande på sakernas förlopp. Vi kan vara uppmärksamma på våra känslor, på deras konsekvenser och på vårt omedvetna, men vi kan inta ta bort det vi uppfattar som "ont" ur naturen. Vi kan inte förhindra att miljontals skapade varsel varje sekund lider en grym och plågsam död på vår planet. Med det psykologiska arbetet vi lägger ner på oss själva kan vi aldrig göra slut på sjukdom och död i denna värld. Det finns gränser för vad människan kan göra och på andra sidan gränsen tar naturen vid.

När Chuang-Tse en gång säger att den vise ser naturen och blir den lik, kan jag tycka att det låter grymt. Den taoistiske vise, som Chuang-tse beskriver, bör t ex inte klaga om hans bästa vän, hustru, mästare eller duktigaste elev går bort. Han skall utföra sorgceremonierna, men inget mer. Det låter rätt förskräckligt för oss som är uppvuxna i kristen kultur. Det heter också hos Chuang-Tse att den verkligt upplyste mästaren inte strävar efter att vara god, utan bara efter att vara som naturen. Allt annat får sköta sig självt. Han bemödar sig varken om att rädda någon eller om att göra gott. Om en medmänniska är sjuk, går han inte dit för att vårda honom. Det är precis som naturen, den går sin egen väg.

Men sedan säger han också att den vise älskar alla människor tack vare sitt eget överflöd av det naturligt goda. Han har av sin natur sympati för andra, och det är som det skall. Men att sträva efter något på grund av etiska principer är emot naturen och väcker därför en fördold motkraft. Om jag av naturlig, spontan godhet går till min sjuka vän och sköter om honom är det riktigt. Det är i sin ordning eftersom det inte ställs några krav på tacksamhet. Att övervinna det blott och bart etiska och nå dit, där man är nära det absolut goda, det är

den smala vägen. Och den vägen är så smal att den bara kan beskrivas som paradoxal. För oss västerlänningar är det särskilt svårt, eftersom vi å ena sidan alltid har eftersträvat det ensidigt goda och å den andra skapat sådana avgrundsliga fador att vi inte ens kan stå ut med tanken på dem.

Här vill jag gå tillbaka till en saga som jag har tolkat en gång tidigare. Den handlar också om problemet att inte fråga eller att inte tränga in i det verkligt onda. ("Bei der schwarzen Frau", ingår i Märchenforschung und Tiefenpsychologie, sid 299 ff) Det är en österrikisk saga, där en svart kvinna härskarinna över ett slott och i det slottet arbetar hjältinnan som tjänsteflicka. Hon har inte lov att gå in i ett av rummen, men gör det ändå och upptäcker att den svarta kvinnans arbete gjort henne nästan vit. Flickan drar sig genast tillbaka, men den svarta frun plågar henne ideligen med att fråga om hon varit inne i det rummet eller inte. Hon ljuger och säger "nej" och hon blir dömd till bålet, men i det avgörande ögonblicket räddar henne den svarta kvinnan och säger: "Hade du vid något enda tillfälle medgivit att du varit i rummet skulle jag ha bränt dig till stoft och aska, men nu har du befriat mig och skall få din lön." Att bli belönad för sin lögn, som den här flickan, är ett främmande och fascinerande motiv.

I en tysk variant av sagan kommer flickan också på modergudinnans förskräckliga hemlighet och denna frågar henne: "Har du sett mig i mina plågor och kval, mitt barn?" Också den flickan ljuger och säger, att hon ingenting sett och även hon blir belönad för sin lögn. Det är alltså, enligt de här historierna, ett stordåd att inte snoka i moder naturens hemligheter och det kan rentav vara rätt att ljuga och låtsas som om man ingenting sett.

Om modergudinnan vore en människa skulle det gå att förstå. Hon vill inte visa upp sin skugga, sina brister eller sina kval. Även om hon framstår som den stora gudinnan för oss, är hon i verkligheten bara en behövande, lidande och olycklig varelse, och det är just det som människobarnen inte får se. Dock möter en analytiker sådana attityder dagligen. När man försöker komma i närheten av en analysands skugga exploderar han eller hon och ger sig på analytikern. En analysand kan ha en fruktansvärd skugga, som analytikern ser från första stund men inte vågar nudda vid. Man kan bara låtsas att man inget märkt. Ibland måste man t o m ljuga, eftersom allt, även den upprättade kontakten, går åt pipan bara man närmar sig detta explosiva stoff. I så fall får man för Guds skull inte tassa dit!

I den här sagan handlar det tydligen om något liknande. Men här är det inte mot människan utan mot gudinnan som man måste vara taktfull, och jag tycker att hon här visar upp en djupt rotad och primitivt religiös attityd. Man måste tydligen av pur respekt ta hänsyn till det gudomliga.

Något liknande händer vid en svår chock, det blir en försenad reaktion. När man berättar för någon att hans eller hennes nära anförvant är död, tackar den drabbade för underrättelsen och fortsätter med det han höll på med. Man avskärmar sig alltså från chocken genom att

bete sig som om ingenting hänt tills det värsta är över. Sedan brakar skyddet ihop, man gråter och reagerar normalt. För mycket känslolagiga människor, som kan skadas av en svår chock, är detta ett nödvändigt naturförlopp. Att låtsas som om ingenting hänt är en skyddande instinkt och en grund för många fromma ritualer. Ibland borde man se positivt på dem och värdera dem som sunda reaktioner. Men vad har moder natur för behov av sådant? Att det kan vara bra för oss och att det var bra för Vasilissa har vi sett, men varför vill denna moder inte bli sedd i sin hemska gestalt?

Uppenbarligen kommer vi aldrig att få veta vad hon är "i sig". Men om vi använder bildspråk och frågar oss varför denna arketypiska gestalt, som symboliserar naturens makt, vill dölja sin hemska sida måste vi tänka naivt. Det verkar som om hon skäms över sig själv, hon betar sig ju precis som en människa i den situationen. Det verkar som om naturen skulle längta efter människans mänsklighet. Det låter som en konstig teori. Naturligtvis kan vi inte veta om dessa tankar är riktiga, men det omedvetnas dokument, d v s sagorna, antyder det. Är det sant kan vi kanske hoppas på en chans att naturen, trots den katastrofala utveckling som vi nu ser omkring oss, ändå har för avsikt att rädda människorna.

Naturligtvis kan vi inte vara säkra på om dessa myter "endast" är projektioner från människans omedvetna eller om de också säger något objektivt om naturen, lika lite som vi kan veta om vår inre gudsbild överensstämmer med "Gud i sig". Jung framhåller som bekant alltid att människans gudsbild liknar den som hennes omedvetna i en eller annan form manifesterar. I alla händelser är yttringar från psyket inga medvetna påhitt, de har uppstått av sig själva. Människans omedvetna är natur.

Man skulle alltså kunna säga att människans psykiska natur beskriver den yttre naturen som om den besatt en tendens att bli mänskligare och mindre grym. Att verifiera detta ligger emellertid bortom våra vetenskapliga möjligheter. Vi kan bara konstatera att vårt omedvetna speglar naturen som om den skulle ha en sådan tendens. Jag tror dessutom att det är klokt och sunt att förutsätta att det är riktigt. Men det går inte att psykologiskt bevisa att det i och för sig är så. Vi kan bara säga att naturgudinnan visar sig som något ofattbart hemskt och grymt i vårt omedvetna, men att hon också hyser en hemlig längtan att bli fri från det. Hur skulle vi annars kunna bry oss om människor som uppför sig som djävulen själv?

Om man helt naivt och utan kunskap ser för nära på det onda blir man lätt cynisk. Vad kan man dra för slutsatser när man går genom museet i Auschwitz? Schopenhauer säger att en medmänniska inte är mer värd än fettet man smörjer sina stövlar med! Om jag inte är klok nog att vända mig bort, blir jag snart smittad av naturens grymhet. Därför vände sig antikens människor bort och betäckte sina ansikten när de dyrkade de underjordiska gudarna. När de bad till Hekate, som var trolldomens och spökenas gudinna, kastade de en svart slöja över sina huvuden för att slippa se henne – för att inte själva bli Hekate.

Som vi vet finns det många myter som förkla-

rar naturens ofullkomligheter som en följd av en olyckshändelse eller en katastrof eller orsakad av en gudinnas missräkning. Vi känner till Bibelns berättelse om arvsynden, som upphov till alltings elände.

I den judiska kabbalan finns en liknande föreställning om att diskrepansen i vår verklighet kommer sig av att Schechinah (den feminina personifieringen av den gudomliga närvaron) är skild från Gud och att allt skulle bli normalt om denna feminina princip åter kunde förenas med Gud. Alltså arbetar alla visa och alla som eftersträvar medvetenhet för att återställa *hieros gamos*, återförenandet av de maskulina och feminina principerna.

Kärleksbesvikelser och ensamhet förklarar ofta tillvarons "onda" sida. Gemenhet och destruktivitet uppstår ofta på grund av livsångest eller ur en svår besvikelse under barndomen. Tyvärr finns också ibland en verklig lust till det onda, fast man inte ser dess rötter. Den är enligt min mening hemsk och onaturlig, och vi möter den, tack och lov, sällan. Men det kan vara svårt att urskilja den egentliga gränsen. Vi kan t ex lätt bli chockerade över att indier, med stöd i tron på Karma, kan vara så skenbart likgiltiga till det sociala eländet i sitt land. Men inte heller hos oss brukar vi tala om missförhållanden omkring oss vid tillfällena som t ex ekonomiska konferenser, stora festligheter o d. Att blunda för det mörka och onda är kanske fel, men det sker ofta i självförsvar. Denna tigandets barriär upprättas av de många som inte står ut med det hemska. För vårt sätt att se kan det alltså se ut som ett fariseiskt självbedrägeri.

När myter och sagor råder oss att ignorera naturens mörka sidor är det säkert inte fråga om fariseiska lögn. Men hur skall vi då tolka att många myter tycks rekommendera oss att taktfullt bortse från det "onda" i naturen (inte i människan)?

I första hand tänker jag på vad Gamla Testamentet anbefaller: Gudsfruktan. Om jag tar mig friheten att kritisera sådana händelser är det en sorts värdesänkning, som om Gud vore min bror och naturen min syster, som om jag skulle försöka påpeka deras brister på samma sätt som man kan göra med sina medmänniskors. Men gudomen/naturen är ingen medmänniska som jag kan tillåta mig att kritisera. I Bibeln befaller också Gud människorna att frukta honom, d v s att bli vid sina mänskliga gränser, att veta att Gud inte kan dömas med mänskliga mått eftersom våra måttstockar inte passar för gudomen.

Job framhårdade med all rätt i att Gud hade gjort honom orätt. Men samtidigt vördade han Gud och visste att han inte hade lov att anklaga Gud för orättfärdighet. Han gjorde det en gång, men sade sedan: "Jag måste lägga handen på munnen. En gång har jag talat och nu säger jag intet mer." (Job 40: 37-8)

Därmed höll han sig till den mänskliga verkligheten, väl vetande att han var en människa med sina begränsningar och med en antropomorfastisk syn på tillvaron. I ljus och mörker har gudomen alltid uppfattats som överordnad människan, och därför har människan inte lov att tränga sig in på dess mörka domäner. Att erkänna detta är att inta en ödmjuk attityd.

Människan kan inte sätta sig till doms över naturen. Vi är bara en del av den. Vi har visserligen en medfödd förmåga att skapa våra värderingar och en viss auktoritet som vi kan bygga våra liv på, men ytterst kan vi inte döma naturen efter dessa värderingar och det måste vi anspråkslöst och ödmjukt erkänna.

Vasilissa går till Baba-Jaga, men under beskydd av sin docka. Detta är något vi saknar idag. Vi har inte längre någon religiös inställning eller några ritualer mot det onda. Vi börjar sikta det ondas avgrund i både människa och natur, men vi vet inte hur vi skall handla. Vår saga visar oss en möjlighet. Vi kan inte stå emot det onda enbart med vårt intellekt utan behöver också våra individuella känslor.

För den praktiska psykoterapin, men också i vanligt mänskligt umgänge, är detta ett mycket svårt problem, nämligen om man i en analytisk eller annan mer djupgående kontrovers står inför ett hinder som gör det omöjligt att komma vidare i relationen. I ett gräl kan det hända att den ena parten blir alldeles besatt och helt ur stånd att reda upp motsättningarna förnuftigt och hänsynsfullt. Så fort man närmar sig den onda punkten blir den andre fullkomligt rasande och man står inför något man inte klarar av, inför en mörk arketypisk affekt. Om man kunde besinna sig, skulle man förstå att man var i en återvändsgränd. Det händer ganska ofta att man som analytiker försöker beröra ett djupt liggande problem och känner att det är ett område man inte kan komma vidare på.

Jag menar med Jung, att också den kristna läran om *privatio boni*, det ondas icke-existens, är farlig. Ur den uppstår en det godas inflation, en falsk optimism utan tillräcklig verklighetsförankring. (Jmf Jung, C.G., Aion, GW 9:2) Tron att vi skulle kunna göra naturens och gudomens mörka sidor ”rena” har givit vår kultur en exalterad och optimistisk élan, men samtidigt en psykisk inflation. Detta är ett svårt problem, för om man inte tror på möjligheten att rensa ut i själens mörka, dammiga vrår för att på så vis förbättra en människas situation, kan man heller inte vara analytiker. Och låter man sin optimism gå bara en millimeter för långt hamnar man i en sådan inflation.

Jacob Boehme avled när han försökte skriva om det onda. Den helige Thomas dog när han hade skrivit en artikel om botgöring och därmed också om det onda. Det är farligt att beträda det ondas område med den optimism som kristendomen inpräglade i oss. Detta lite ytliga, rationella sätt att tänka tillhör inte den ursprungliga kristna läran, vi har snarare ärvt det av den platoniska, nyplatoniska och stoiska filosofin.

När den vackra Vasilissa avstår från att fråga om de hemska händerna, berömmar Baba-Jaga henne med orden om att man blir gammal av för mycken kunskap. Ordagrant kan det förstas så här: När man är ung, sticker man i ren naiv optimism sin näsa i allt och kan råka ganska illa ut. Som äldre drar man sig i allmänhet tillbaka, in i sig själv. Men också det kan gå för långt. Gamla människor kan t o m driva det därhän att de tappar lusten att företa sig någonting alls med ett evigt: ”Det där klarar jag nog inte, det är ingen idé att pröva.”

Det ödet tvingar en till måste man ta på sig. Men att lasta sin båt full med ett elände som inte är ens eget och som man bara av ren nyfikenhet råkat på, det är inget råd man får av sagan.

Här kanske man kan finna orsaken till att de flesta verkligt goda medicinmän aldrig gör reklam för sig själva. De har ingen ”terapeutisk entusiasm” och snokar inte frivilligt omkring i mörkret. De begränsar sig till det onda som verkligen läggs fram för dem. Bara om någon som verkligen är förföljd av olycka ber om hjälp, ger de med sig, om också motvilligt, och utför en ritual för den nödlidande. Det visar att de är medvetna om det ondas farliga och vitala realitet. Om det gäller någon man håller av, kan det naturligtvis hända att man kan hjälpa till att bära den personens öde och utsätta sig för hans eller hennes mörker. Men annars är det bättre att inte väcka den björn som sover, eftersom det kan visa sig att björnen är en djävul som borde fått sova i fred.

Vasilissa och dödskallen
(ill.:

När flickan lämnar stugan tar hon dödskallen med de brinnande ögonen med sig. När hon kommer hem tänker hon kasta bort den, men den säger att hon skall ge den till sin styvmor. Fastän hon inte vet vad den har i sinnet, tar hon den med in i huset. Där stirrar de glödande ögonen oavlatligt på styvmor och styvsystarna tills de förbräns och blir till aska.

Deras samvete har blivit upplyst. Känslan av att någon stirrar på en talar nämligen för dåligt samvete. Man lever i en påtaglig och pinsam känsla av att inte kunna gömma sig. Victor Hugo har skrivit en dikt om Kain. Efter mordet på Abel har Kain en hallucination, han ser ett öga som hela tiden stirrar på honom. Han springer till världens ände för att undkomma, men ögat följer efter. Till slut tar han sin tillflykt till en grav, drar den tunga gravstenen över graven och sitter där i mörkret. Så lyfter han sin blick och ser att Guds öga är kvar och tittar på honom. Det är den plåga det dåliga samvetet ger. I vårt psyke finns en spontan känsla för ont och gott och ”samvete” hänger inte för ro skull samman med ”medvetenhet”.

Samvetet är en form av det etiskt medvetna som vi inte kommer ifrån, även om polisen inte lyckas avslöja oss.

Då Vasilissa beträtt det ondas rike konstelleras detta samvete hos de andra. Hon hade varit hos Baba-Jaga och ett ögonblick sett ner i det ondas avgrund, och därmed växte hennes självbevarelsedrift. Att se den egna skuggan är den positiva sidan av något som annars är fyllt av lidande. Även om det kan vara smärtsamt att se sin skugga kan följden bli oväntat positiv, ty ju mer man vet om sina egna dåliga sidor desto bättre kan man försvara sig mot andra människor. Det onda i mig lär mig att känna igen det onda hos andra. Om jag däremot bortser från mina egna dåliga intentioner, faller jag offer för andra människors.

Om man som kvinna vet något om sin egen svartsjuka, kan man se glimten av svartsjuka i en annan kvinnas ögon och då är det klokast att inte komma henne för nära. Men om man ingenting vet och aldrig har tittat in i sin egen svartsjukevrå, är man oskyddad och begär antagligen fel som blir till den andras favör. Det är samma sak med män. Ju mer man tittar sig i spegeln och ser hat, svartsjuka, missnöje och annat i sitt eget ansikte, desto bättre kan man läsa i andras och bli klok nog att inte exponera sig i onödan.

Man kan alltså undvika ondskan, men bara genom att veta hur dålig man är själv, ty först då har man den spontana, intensiva känsla som behövs. En idealistisk tok, som alla bedrar och gör illa, kan man inte hjälpa med medlidande utan bara genom att leda honom till hans egen skugga. En av de viktigaste premisserna för en analytiker är förmågan att försvara sig själv mot all den destruktiva påverkan man är utsatt för, det är precis som med läkare på en infektionsavdelning.

Den som har integrerat sina egna mörka sidor får en viss auktoritet. Folk tycks avstå från att ge sig på en, eftersom de instinktivt tycks ana att de inte kommer oskadda undan. Det finns t ex lärare som inte behöver göra sig gällande genom att slå pekpinnen i bordet eller utmäta straff. Barnen har en självklar respekt för dem. Den läraren kan arbeta ostört, medan en nykläckt kollega, som börjar sitt arbete full av begeistring, naivitet och oskuldsfullhet, kan få stora svårigheter.

Flickan låter inte styvmor och styvsystrar brinna upp för att hämnas. Hon hade lidit så svårt att en längtan efter vedergällning skulle ha varit en naturlig reaktion, men då hade det onda blixtnabbt kommit över henne igen. Visserligen har hon med sig förödelsens verktyg, döds-kallen, men den är inte hennes jag och den agerar av sig självt. Hämnden följer sin egen naturgivna väg, utan hennes förskyllan. Det är egentligen detsamma som att ge den som har ont i sinnet ett rep att hänga sig i. Någon kan inneha en position som en annan äregirig person vill åt. När man strider med denna andra person står äregirighet mot äregirighet, men om man struntar i sin egen fåfänga, drar sig undan och låter den andra stövla fram – eller bara tillämpar ett passivt försvar – får den andra skörda frukten av sin ärelystnad och förtärs av den.

I Vasilissas fall tänkte de andra flickorna dö-

da henne och skickade henne till Baba-Jaga. Men de brändes själva upp av den eld de ämnat för henne. Alltså var dödsfallen inte Vasilissas skugga utan snarare styvmoderns och hennes döttrars. Det var de som drabbades av den, inte Vasilissa. Detta bör inte uppfattas som att man alltid skall låta saker och ting ha sin gång. Ren passivitet får inte komma i fråga, man måste bemöda sig om att vara medveten om läget. Situationen måste belysas och ljuset följer naturen och förintar till sist det onda.

Att uppleva det onda, det destruktiva, kan ibland ge utlopp för något positivt. Det kan stärka livsviljan. Många människor lider av ett slags apati. Denna brist på livslust kan vara naturlig. Den kan först och främst komma sig av att vitaliteten avtar med åldrandet, eller den kan vara följd av en sjukdom eller rentav en betingelse för att man skall kunna dra sig undan livet. Men en sådan apati kan man också se hos människor som inte har någon relation till mörkret eller vet för lite om det. På sätt och vis kan de vara dugliga och göra sig illusioner om sin egen duglighet. Men om man tränger ner till den förödande skräcken för mörkret i deras egen natur och till deras inre dödslängtan, visar sig i regel en längtan efter liv som en motreaktion. Denna positiva instinkt härstammar från en vetenskap om motsatserna. Att leva är ju från början till slut att döda – vi äter ju djur och växter. Vi köper vårt kött men behöver inte se slakten. I verkligheten har vi del i naturens helhet. En indisk botaniker, Chandra Bose, säger sig ha upptäckt att också växter kan känna ”smärta”. Om man skär av ett blad, darrar plantan länge och dess temperatur stiger. Vi dödar och kan inte leva utan att döda i någon form. Hela naturen är beroende av att döda. Det är hemskt att behöva säga sig detta, men om man inte är sjukligt lagd kan denna vetenskap vara till hjälp att stärka livsviljan och att ta på sig sin del av skulden, ty här står vi inför skulden till livet. Kunskapen om vår destruktivitet och vår önskan att leva är nära förbundna med varandra.

Jag vill belysa detta med en av mina patients drömmar. Drömmerskan hade en alltför subtil, from och idealistisk världsåskådning och därför var hennes skugga mycket isolerad och mörk. Men den kom i dagen i plötsliga utbrott och vanföreställningar: alla var onda, alla hade elaka baktankar.

Patienten var naturligtvis själv i grunden förljugen. Hon drömde att hon gjorde en vallfart. Plötsligt fick hon i ett hus se en skröplig gammal dam med en sjuk katt i famnen. En röst sade: ”Detta är livsångesten.” Drömmerskan blev förskräckt och frågade en äldre kvinnlig gestalt: ”Är det sant att de flesta människor som tycker om katter lider av existentiell ångest och nervositet?” Den äldre kvinnan svarade jakande. Sedan grälade drömmerskan med en mycket känslös kvinna om några ören. Denna blev rasande och drömmerskan blev helt ifrån sig och visste inte vad hon skulle göra. Därefter gick de båda till den äldre, kloka kvinnan, och hon vände sig först till den ena och sedan till den andra och sade att båda hade rätt.

Drömmerskan led av livsångest. Det är ett av grundproblemen hos patienter som fått för lite

moderskärlek som barn. Det är en djupt ligande osäkerhetskänsla. Katten med sin starka egenvilja skulle kunna ha en kompenserande verkan, om den bara inte vore sjuk.

Den som är mycket känslös och mycket räddhågad har alldeles säkert en fruktansvärt aggressiv skugga. Omvänt är människor som ständigt exploderar av ilska samtidigt riktiga harar. De har ständiga utbrott för att de är rädda. Djur angriper också av rädsla. Man skall aldrig utan vidare röra vid en hund, den kan bli förskräckt och bita, men går man lugnt fram till den gör den ingenting. På ett Zoo vet de djurvårdare som sköter verkligt farliga djur hur viktigt det är att inte skrämna dem. Vi reagerar precis som djuren. En människa som lider av existentiell ångest kan givetvis bli både farlig, aggressiv och mycket känslig. Här finns roten till vår drömmerskas paranoia och våldsamma tillstånd

När drömmens kloka gamla kvinna säger att båda sidor har rätt, visar hon att det finns en möjlig lösning. Hon står för Självvet, som förklarar motsatserna så att det blir en balans mellan ångest och aggression. Hennes svar tyder också på att problemet inte kan lösas genom förståelse, det måste få tid att växa bort. Det är ett av de problem som inte medvetet kan assimileras, det måste långsamt få mogna. Det krävs långvarig träning för att minska ångesten, å ena sidan, och aggressionen å den andra. Man måste kunna se sin ångest i ögonen och samtidigt försöka öka sin säkerhet, och man måste försöka tygla sin aggressivitet tills man långsamt förmår balansera de två naturliga förloppen och växa ur denna tvångsmässiga situation. Kvinnor med ett negativt moderskomplex saknar ofta den grundläggande, vitala trygghetskänslan. Det är orsaken till deras destruktivitet och oförmåga att ordna upp sitt liv. Men den som kan integrera sina destruktiva tendenser, d.v.s. hantera dem på ett medvetet och konstruktivt sätt, får en naturlig auktoritet.

I Mircea Eliades bok om schamanism finns ett rikt material på temat. Hos många folk kallades schamanerna för ”de heta”. Över hela världen har man trott att de första läkarna och trollkarlarna fanns i smedjorna, eftersom en läkare var någon som i sin egen person hade integrerat sitt väsens djävulska och farliga delar. Det onda de integrerat gav dem deras auktoritet.

Tillbaka till Vasilissa. När styvmodern och styvsystrarna brunnit upp, vandrar Vasilissa till staden och träffar där en ensam gammal kvinna, hos vilken hon får bo. Hos henne spinner och väver hon det ljuvliga tyg som riktar kungens uppmärksamhet mot henne. Genom kontakten med den gamla begär han att hon skall sy skjortor åt honom, så förälskar han sig i henne och till slut blir hon drottning.

Senare hämtar hon den gamla kvinnan och sin far till kungsgården. På så sätt blir de fyra tillsammans: fadern, den ensamma gamla, som naturligtvis är en positiv ersättning för den döda modern, kungen och Vasilissa själv, drottningen. Sagan slutar med ett fyrstal, en symbol för helheten.

Modersbilden växlar flera gånger mellan sin positiva och negativa sida. Först har flickan en

positiv mor, men hon dör och hon hamnar hos den helt destruktiva styvmodern. Därefter går hon till Baba-Jaga, som är destruktiv, men inte mot Vasilissa. I denna gestaltning av den Stora Modern finns alltså redan en viss jämvikt mellan gott och ont. Sedan för sagan åter in en positiv moder i handlingen, den ensamma gamla, som nu alltså blir Vasilissas goda moder. Hon kännetecknas av helt vanlig mänsklighet. I övrigt finns inget intressant med henne. Hon har ingen förtrollad docka som den första modern, som inte kan ha befunnit sig på en helt mänsklig nivå eftersom hon kunde ge sin dotter en sådan gåva. Styvmodern är visserligen mänsklig men destruktiv, och Baba-Jaga är en gudinna. Så är vi tillbaka i en existensform som man kan kalla ett vanligt mänskligt varande, det sista stadiet i kvinnobildens förvandling.

Behovet av relationer är stort hos många kvinnor, det är själva essensen av deras kvinnliga natur. Om detta behov går för långt blir det negativt och slår över i det som många män är så rädda för: ett slavligt fastklamrande. I så fall omintetgör kvinnan allt gott hon uppnått. Om hennes eros, som står för äkta intresse för andra och för förmågan att finnas till för andra, blir det minsta lilla beroende – om kvinnan alltså klamrar sig fast vid sin partner och ”behöver” honom – är relationen redan på väg in i det feminina uppslukande aspekt. Om man ger noga akt på sina förhållanden finner man snart att det är mycket svårt att hålla balansen. Är t ex en närstående sjuk är det en naturlig impuls att ta reda på hur det står till, men blir man för angelägen tycker den andre att man daltar. Gör man ingenting saknas det tillgivenhet, gör man för mycket känner den andre det som om man gör anspråk på honom eller henne.

Det behövs taktkänsla för att inte ge motparten intryck av att bli uppslukad och heller inte känna sig åsidosatt. Här ligger skillnaden mellan ensamhet i god mening, d v s oberoende, och det uppslukande i det feminina. Det kräver att man ständigt är uppmärksam på sin egen skugga. Den gamla kvinnan i sagan blir en osjälvisk förmedlare mellan Vasilissa och kungen. Det är hon som visar kungen på flickan som kan spinna och väva ett så underbart tyg. De vackra skjortorna, som kanske var av siden, påminner delvis om ”skogsstjärneskjortorna” i sagan om de sex svanarna. Där måste flickan sy dem för att lösa sina bröder ur förtrollningen, men här behöver inte kungen frälsas. Genom skjortorna kommer flickan i beröring med honom och vinner hans kärlek.

Det heter om hennes kunskap i att spinna, väva och sy att tråden var så tunn och väven så fin och mjuk och skjortorna så utsökta. Kungen bär alltså de finaste och mest utsökta skjortorna i hela kungariket. Som ni vet representerar han den förhärskande principen i det kollektivt medvetna och att han bär dessa underbara skjortor, som han kan tacka hjältinnan för, skulle kunna tolkas som att hon har givit honom en känslomässig differentieringsförmåga. Vi säger ju att ”skjortan sitter närmare än rocken”, och därför syftar skjortan på vår inställning till livets intimare områden.

En kung med sådana skjortor kommer inte att härska med hjälp av nivellerande lagar eller tala med fraser formulerade av en minister.

Nej, han kan själv bedöma innebörden av varje situation. En förmåga att leva livet som det är ger en nära kontakt med tingen, så att man kan ta dem för vad de är i stället för att komma med allmänna, svepande omdömen – och det ger kvalitet åt de emotionella kontakterna. Symboliskt sett kommer en kung som bär sådana skjortor att bli en kung som anpassar sig till faktiska förhållanden, som har en differentieringsförmåga och en känsla som står över den kollektiva reaktionen.

Om vi ser flickans öde som en gestaltning av kvinnans psykologiska utveckling, skulle man kunna säga att kvinnan nu har en differentierad och tyglad animus. Jung brukade säga att animus ofta skjuter över målet därför att den inte kan bättre. Just detta kan lätt bli irriterande, eftersom det som sägs blir mycket allmänt, utan anknytning till den aktuella situationen.

Vare sig man följer ett recept eller inte, blir det fel. Det finns ju alltid två möjligheter och båda är bara till hälften riktiga. Så länge man endast håller sig till regler gör man fel. Och om man i all hemlighet drivs av sin egen skugga, kan man vara säker på att animus argumenterar för det man helst skulle vilja. Den svartsjuka animus kommer alltså att insistera på att hustrun bör slåss för sin rätt, även om hon i verkligheten bara känner sig svartsjuk, och den andra låter sig drivas åt ett motsatt håll. Att integrera animus och att ge partnern den rätta skjortan skulle innebära att man funnit den reaktion som passar för just detta speciella tillfälle. Det betyder att man instinktivt vet hur man skall agera i ett sådant fall, och för detta krävs både klokhet och inlevelseförmåga. Att vara förmäld med en kung som bär så underbara skjortor skulle för en kvinna innebära att hon kan bedöma situationen

utifrån en överlägsen ståndpunkt. Det är den symboliska meningen med sådana skjortor. De står för en kvinnas högsta utvecklingsmöjligheter. Då har hon nått fram till ett fjärran mål – förmågan att ”fungera rätt” – ett mål som sagan håller fram för våra ögon.

Därmed har vi kommit fram till slutet. Naturligtvis finns det oändligt många andra sagor som belyser det femininas problem. De som lyfts fram här åskådliggör några av de allmän giltiga psykiska konstellationer som man ständigt möter i det praktiska psykologiska arbetet, vissa arketyperiska grundmönster som man kan urskilja i många kvinnoöden.

Marie-Louise von Franz
Sv. övers.: Harriette Söderblom
Red.: Håkan Raihle

Centrum för Jungiansk Psykologi AB

Vintervägen 29, S-169 54 Solna. Tel/fax 08-83 07 00